

Portrete în dialog

Dan C. Mihăilescu este critic și istoric literar. A fost cercetător la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu“ și a editat suplimentul cultural *Litere, arte & idei* de la *Cotidianul*. Obține Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor pentru volumul *Perspective eminesciene*. A publicat 16 volume de eseuri (printre care *Stângăcii de dreapta, Îndreptări de stânga*, ciclul *Viața literară, Despre omul din scrisori. Mihai Eminescu, I.L. Caragiale și caligrafia plăcerii: Despre eul din scrisori*), a tradus din Jean-François Revel, Eugène Ionesco, Emmanuel Todd, Vladimir Bukovski ș.a., a deținut rubrici în revistele *Luceafărul, Transilvania, 22, Idei în dialog, România literară, Ziarul de duminică, Dilema veche*, precum și în *Evenimentul zilei* și *Jurnalul Național*. Din anul 2000 este realizatorul emisiunii *Omul care aduce cartea*, la ProTV. Printre preocupările sale constante se află literatura memorialistică și epistolară. Cea mai recentă carte a sa este *Jurnal pieziș* (Humanitas, 2012).

Daniel Cristea-Enache a debutat cu *Concert de deschidere*, și-a luat doctoratul cu o lucrare despre viața și opera lui Ion D. Sîrbu (*Un om din Est*), a realizat volume de convorbiri cu Ileana Mălăncioiu și Octavian Paler, a scris un eseu despre poezia lui Nichita Stănescu (*Lyrica magna*) și a făcut în *Cinematograful gol* „reportaj intim“, cu formula lui Radu Cosașu. A mai publicat două volume de cronică literară și ar vrea să dea o Istorie a literaturii române.

CARTEA CA DESTIN
DANIEL CRISTEA-ENACHE
în dialog cu
DAN C . MIHĂILESCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Lidia Bodea
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Cristina Jelescu
DTP: Andreea Dobreci, Carmen Petrescu

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CRISTEA-ENACHE, DANIEL
Cartea ca destin / Daniel Cristea-Enache în dialog cu Dan C. Mihăilescu. –
București: Humanitas, 2013
ISBN 978-973-50-4068-0
I. Mihăilescu, Dan C.
821.135.1.09(047.53)

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021 311 23 30 / 0372 189 509

Argument

Cartea de față este o carte de convorbiri cu un intelectual strălucit și un om deosebit. Din fericire, cele două „laturi“ fac una și nu există, ca în alte cazuri întristătoare, o relație de excludere reciprocă. Întâlnim intelectuali care *nu* sunt oameni deosebiți; și oameni deosebiți care *nu* sunt intelectuali străluciți. Un critic are datoria de a recunoaște intelectualul de vârf: e în fișa oficiului său evaluator, e meseria lui să-l recunoască. Însă același critic (mă refer la mine) poate recunoaște și omul deosebit, cel „ascuns“ după textele și cărțile sale; și îl poate obliga – cu mult respect, dar ferm – să iasă de acolo cu toată umanitatea lui.

Asta am făcut.

Îmi recunosc vina: aceea de a-l fi scos pe Dan C. Mihăilescu, strălucitul meu coleg, din carapace și de a-l fi făcut să se înfățișeze cititorului nu doar pe traiectoria sa critică, ci și pe traseul lui formativ. Cum o spune și el, în postfața scrisă în stilul inconfundabil, greu găsești doi oameni cu convingeri atât de diferite. Dar tocmai această diferență a făcut mai autentic dialogul nostru și mai *viu*.

Criticul în armură și pe lângă care zboară săgețile (imaginea predilectă a lui Dan C. Mihăilescu despre mine, la concurență cu cea a criticului-gospodar) l-a urmărit pe acest *Scrittorinc* retractil și mefient, timp de patru ani, fără să obosească; iar acum se pot vedea roadele acestui efort.

Nu e foarte greu să vorbești despre tine; e greu să-l faci pe un intelectual strălucit & om deosebit ca Dan C. Mihăilescu să vorbească despre sine și despre propriul vector de înțelegere a

lumii. Nu doar lumea literară, nu doar spațiul social în care aceasta se inserează, nu doar politicul, nici doar esteticul, nu doar cărțile și nu doar oamenii. Am vorbit despre toate pentru a ajunge, progresiv, la un tot (*Scrittorincul*) și a-l face, dacă nu sută la sută transparent, cel puțin inteligibil, coerent și unitar.

E motivul pentru care dialogul nu este unul „pe orizontală“, ci gândit, de la bun început, ca o continuă hărțuire și o nesfârșindă provocare a personajului meu. Eu l-am acoperit cu săgeți, nu invers; și a avut eleganța cavalească de a nu se „eclipsa“ în nici un moment și pe nici un subiect, oricât de dificile vor fi fost.

O surpriză, în momentul inițial, a fost promptitudinea extraordinară a lui Dan C. Mihăilescu. După aceea m-am obișnuit cu ea. Majoritatea „rundelor“ s-au constituit cu întârzierile mele și cu punctualitatea sa, într-o formă inversată a raportului curent. De obicei, cel mai tânăr „trage“ de cel mai consacrat, iar acesta din urmă „se lasă greu“. Îi mulțumesc lui Dan C. Mihăilescu pentru a-mi fi dat acest reconfortant sentiment: că nu sâcâi, că nu plictisesc, că nu pisălogesc o personalitate.

Toate „rundele“ s-au plimbat, de la unul la celălalt, prin spațiul virtual. Măhnirea *Scrittorincului*, din carte și din postfață, că nu-și poate deschide sufletul până nu facem „un chef în doi“ e de înțeles. Ne-am întâlnit la niște petreceri ale unor prieteni comuni și am „chefuit“ suficient pentru a-i deschide și cele mai ferecate tainițe ale sufletului; dar convorbirile noastre au fost sobre și diurne, cum se și cuvine. Căci eu nu doream să-mi spună Dan C. Mihăilescu numai mie cutare lucru. Eu voiam să spună totul – tuturor.

Fiindcă strălucitul meu coleg & om deosebit este acel tip de intelectual (și de om) care poate oferi foarte mult cititorilor, din toate generațiile; și mai ales celor tineri. Din acest punct de vedere, e o legătură de profunzime între convorbirile cu Octavian Paler și acestea, care urmează. A ști să răspunzi întrebărilor nepuse ale tinerilor, la vârsta la care întrebările, ca și răspunsurile, pot fi decisive, e o artă sufletească pe care o au puțini. Dan C. Mihăilescu o deține, ca și Octavian Paler, cu diferența că regretatul scriitor

o exersa și în cărțile sale, în timp ce criticul nostru, fiind critic literar, o practică la vedere, consistent și omogen numai aici.

Altfel spus, cititorul acestei cărți va avea șansa de a lua act de o personalitate pe care, poate, n-a întâlnit-o și de a o vedea în „directul“ devoalării ei seductive și acaparatoare. Iar acest lucru se va întâmpla nu numai cu liceenii de azi pe care-i cucerește *Scritorincul*, ci și cu cei de mâine, pe care-i va cuceri. Pe cât mă pricep eu la cărți, aceasta va cunoaște mai multe ediții și va avea un viitor dincolo de prezentul convorbirilor și de „rundele“ lor culese la computer și trimise prin e-mail. Și nu e ceva mai frumos decât să-mi imaginez cum un adolescent o va lua și o va citi (gânditor, îngustându-și ochii, încrețind fruntea) pentru că, într-un fel sau altul, îi va *trebui*. Despre asta cred că este vorba, în filigranul acestei cărți.

Mă bucur că ea apare la o editură ca Humanitas și în lectura unui intelectual de finețea și rigoarea Lidiei Bodea. Când lucrurile sunt frumoase, sunt frumoase. Cei patru ani de convorbiri cu scânteii cu Dan C. Mihăilescu au dus – matematic; fără posibilitatea de a greși – aici. La o carte care îmi place, mie, foarte mult.

Sper să vă placă și vouă.

D.C.-E.

CARTEA CA DESTIN

O confruntare, o confesiune, un început sau un sfârșit?

— *Stimate domnule Dan C. Mihăilescu, m-am întrebat de când ne cunoaștem. Cred că de peste un deceniu. În 1998, venind ca june asistent la Institutul „G. Călinescu“, la recomandarea lui Eugen Simion, v-am găsit acolo, în postura de „veteran“ al cercetării istoriografice. Pe atunci vorbeați mai poticnit, dar la fiecare intervenție stârneați hohotele de râs ale colegilor. În atmosfera aceea destul de glacială, dacă nu cenușie, îmi apăreați ca un intelectual extrem de viu. Astfel încât mai târziu, atunci când ați făcut carieră de showman la ProTV, am fost unul dintre puținii oameni care nu s-au mirat defel.*

La scurt timp de la prima noastră întâlnire, ne-am regăsit în tranșeele criticii de întâmpinare. Dvs. erați după suplimentul LA&I (Litere, arte & idei prima serie), în timp ce eu scriam primele recenzii pentru Adevărul literar și artistic. În spectrul publicistic, dvs. erați plasat la dreapta, în timp ce eu, mai degrabă la stânga. Dar indiferent de această poziționare (și care în timp a căpătat, în ce mă privește, nuanțe noi, în direcția unui centru ideal), de fiecare dată când ați vorbit sau ați scris despre mine, am detectat, pe lângă prețuirea critică, o anume simpatie omenească.

În debutul acestui volum de convorbiri, v-aș pune deci niște întrebări-„pilot“. Dincolo de relația noastră personalizată, credeți că doi oameni cu convingeri (politice, religioase, artistice) profund diferite pot comunica în mod real și se pot înțelege dincolo de bagajul masiv al diferențelor? Dacă da, în virtutea cărui cod? Care ar putea fi numitorul comun?

Pe de altă parte, cu cine nu se poate dialoga? Cu cine nu merită să faci efortul dialogului?

— Mai întâi, trebuie să știi că m-a muncit destul de mult ideea acestei cărți. Flatantă, onorantă, bine provocatoare, nu zic nu, însă îndeajuns de riscantă ca să-mi dea ceva fiori. De obicei, pentru astfel de bucoavne dialogale, ca și pentru premiile „opera omnia“, trebuie să fii măcar septuagenar, cu opera ca-și-încheiată. Adică orice titlu de carte ori schimbare biografică marcantă ți-ai adăuga la CV, capitolașul pe care ți-l rezervă istoria literară, verdictul său, esența ființei tale, a destinului tău profesional – rămân neschimbate. Așa a fost când ai vorbit cu Octavian Paler și Ileana Mălăncioiu. Amândoi erau rotunjiți frumos, etanș, inalterabil. Indiferent ce ar mai fi scris ei, nimic nu le-ar fi modificat semnificativ fișa de dicționar. Pe când în cazul meu – un om departe de a-și fi închis evoluția, care a depins întotdeauna de provocările realului, care la 55 de ani încă nu știe bine cine este, ce-a fost, ce vrea și încotro se îndreaptă – orice afirmație prezentă poate fi clătinată azi, ruginită mâine, flagrant contrazisă poimâine, riscând să dea un aer de provizorat inutil dialogului nostru. Atât de multe capricii mi-am permis, așa de diverse ispite m-au copleșit, atâtea coticiri mi-am anexat – gazetar, istoric literar, cronicar de întâmpinare, traducător, samsar mediatic (*showman*, cum spui), eminescolog, caragialofil, cioranizant, editor, antologator, paseist,

cercetător, poet juvenil, eseist liric pătimăș, ori moralist fără voie – încât orice încercare de a mă prinde singur la insectar îmi pare din capul locului o utopie.

Dacă am acceptat în cele din urmă (fără orgoliu, dar... cu mândrie) invitația, am făcut-o nu în vederea unui spectacol de personalitate, a unui exhibiționism narcisiac, a unei succesiuni de pledoarii pro domo, ci a unui sincer – chiar inconfortabil uneori – dialog de idei, dincolo de persoanele noastre. În fond, exact asta am plănuit în anii '90 să fac eu cu Andrei Pleșu: o carte de convorbiri intitulată *Pe ce lume trăim*, în care să prefirăm mentalitățile și metehnele românești, istoria ideilor politice europene, a formelor politice naționale ș.a.m.d. N-a fost să fie. Ne-am lăsat amândoi pradă propriilor ispitiri, amăgiri, hachițe, amânări și resemnări, cu toate că sunt sigur și azi că fie și numai o săptămână de taclale la Tescani ne-ar fi umplut cu vârf și îndesat o carte cât se poate de incitantă.

Ce-i drept – cu toate că încă mă întreb de ce, după Ileana Mălăncioiu și Octavian Paler, în loc să *ataci* nume grele ale șaiyecismului, mă înfigi tocmai pe mine între colții confrăților – am acceptat acest dialog cvasitestamentar mai mult cu gândul la dublul infarct, embolia și faptul că din trei bypassuri numai unul mai funcționează în subteranele mele. Cu alte cuvinte, mai bine *ceva acum* decât *nimic mâine*. Când ajungi să te trezești în fiecare dimineață cu stuporea (extatică) de a-ți supraviețui încă o zi, e limpede că orice formă de a-ți fixa temeinic ființa pentru „posteritate“ merită o atenție cât mai încordată.

Nu știi, de fapt, ce vrei: o confruntare, o confesiune, un început sau un sfârșit? Un joc ghiduş, o retrospectivă înduioșată, o dezbatere țepoasă, un roman de idei, un jurnal

afectiv, ceva pasabil, digerabil, frivol sau, dimpotrivă, un pre-text de *street fight* literar și *challenge* ideologic?

Oricum ar fi, ai dreptate: suntem foarte deosebiți, hăt-de-partea ca afinități, complicități, așteptări, și nimeni nu cred că ne poate considera încatenați în același lanț. Nu cred că eul tău palpită așa de frenetic precum lirismele mele naționaliste la eminescianitate, trăirismul generației '27, mistica de tip cioranian, imnica lui Ioan Alexandru, elitismul și autoritarismul conservator ș.a.m.d. Ce precedente avem în imediata actualitate? Dincolo de volumașele comerciale ale Ceciliei Caragea, repere interviuistice nu ne pot fi decât dialogurile lui Sorin Antohi cu Adrian Marino, Mihai Șora, Alexandru Zub, Moshe Idel, Virgil Nemoianu. Însă acolo era vorba de conivență, adică de consubstanțialitate. La noi, numitorul comun nu este nicidecum identitatea ideologică, ci „numai“ buna voință de-a ne coagula contradicțiile. Bunul-simț ca linie de dialog. Setea de înțelegere reciprocă născută într-un timp al dezbinării alienante, într-un spațiu al urii generale, în care inconștiența noastră sinucigașă jubilează când se alege praful de tot.

Ia să vedem dacă noi putem constitui o excepție.

— *Toate ideile bune, câte le-am avut, mi-au venit dintr-odată. Așa a fost și cu proiectul acestei cărți, care m-a „pocnit“ pe când eram în trafic, la volanul mașinii. De altfel, dvs., care sunteți un pieton frenetic, ar trebui să aflați că în București, traficul fiind infernal, șoferii au atâta timp de gândire... În minutul următor, am pus mâna pe telefon, v-am sunat, ați răspuns, v-am expus ideea, ați fost, firește, surprins, dar după alte câteva minute ne-am înțeles.*

E drept că păstram în memorie ecourile – multe și foarte favorabile – la interviul nostru „clasic“ din Viața Românească. V-ați devoalat, atunci, cu o jubilație care mi-a întrecut toate

așteptările; și cred că interviul cu pricina rămâne unul dintre cele mai reușite ale mele. Ce a fost acolo spus pe scurt, schițat, atins în treacăt, va fi aici dezvoltat, ramificat și adâncit. Esențial mi se pare că aveți lucruri importante, chiar fundamentale, de spus (deși pe mulți tonul dvs. ludic îi poate deruta) și, apoi, că le spuneți într-un mod cuceritor prin spontaneitate și vervă intelectuală. Da, nu sunteți un capitol închis (în sens de Opera Omnia) de istorie literară, precum Octavian Paler ori Ileana Mălăncioiu, dar tocmai aici stă una dintre provocările convorbirilor noastre. Mă întrebați ce vreau: dezbateri, confruntare, confesiune...? Din toate câte ceva, pentru a putea ajunge la formula greu confundabilă a personalității lui Dan C. Această personalitate puternică și proteică m-a atras; și, deși e foarte greu de fixat în insectarul tipologic, împreună vom reuși.

Formați un duo indestructibil cu Tania Radu, dar știu că polemizați, aproape cotidian și pe aproape orice temă, cu jumătate reflexivă, rațională și hipernuanțată a cuplului. Ați fost, cumva, iarăși certat pentru exhibiționismul anticipat în aceste convorbiri? Cum v-ați apărat punctul de vedere? Ați dat vina pe mine?

— Ah, bineînțeles! Întotdeauna au stânjenit-o nesațiul meu confesiv, impulsurile necontrolate, pofta de-a mă da în stambă, mania aproape masochistă pentru interviurile vampirizante, risipirea mea de nabab inconștient, constant atacat de impulsuri autodistructive. Adevărul e că ne complinim perfect. Știu că, de obicei, cuplurile cele mai reușite sunt însumări armonioase de antinomii, dar chiar așa naturi contradictorii ca noi doi nu știu dacă am mai întâlnit. Amicii cunoscători în cele zodiacale ne-au asigurat că Berbecul (adică dumneaei) și Săgetătorul fac îndeobște perechi reușite, chit că joacă roluri net diferite. Echilibrul unuia cu nemăsura celuilalt, faptul că unul este metodic, sobru, calculat, rațional în

toate cele, pe când celălalt cultivă plezirismul, euforia, jovialitatea debordantă, amestecând permanent hedonismul, aiureala narcisică, elanurile artiste cu pofta afirmării necontrolate, conduc la un spectacol afectiv dintre cele mai palpitate.

Ne știm din septembrie 1972, adică din prima zi de facultate. Am fost colegi de bancă patru ani, dar ne-am scris zilnic în tot acest răstimp. O corespondență uriașă, buimăcitoare, plină de impresii despre cărți, meditații juvenile, avânturi și resemnări premature, proiecte fabuloase. Ce mai, strănepoții vor avea serios de lucru! Chiar dacă și gusturile ne sunt antipodice, în literatură, muzică și film, ca și în gastroonomie (nu și în teatru, pictură, *loisir* sau vestimentație, însă), chiar dacă severitatea ei în ceea ce mă privește (o severitate aplicată invariabil cu tandrețe comprehensivă, mă grăbesc să adaug) s-a încruntat și încercănat uneori în fața naturii mele excesive, faptul că ne-am format împreună, că ne-am copt la căldura acelorași idei, idealuri, credințe și proiecte, că am petrecut laolaltă profesionalul și domesticul, socialul și emoționalul, egofilia încăpățânată și îngăduința reciprocă – toate acestea ne-au făcut nu doar inseparabili, ci și invincibili, ca să zic așa. N-am să uit niciodată figura uluită a bietului milițian care ne-a găsit la unșpe noaptea, în vara lui 1973, așezați turcește pe iarba din fața mitropoliei din Târgoviște, citind din *Psaltirea* lui Dosoftei! Și cum să-l uit pe Ioan Alexandru vorbind cât se poate de natural cu... vrejii viței-de-vie, în seara cununiei noastre la biserica din Dumitrana, în 8 mai 1976?

Da, aflând că punem la cale cartea asta, Tania a tăcut o dată mai mult. N-a zis nici nu, nici da. Or, asta înseamnă deja enorm. Așa că... să mergem mai departe.

Cuprins

<i>Argument</i>	5
O confruntare, o confesiune, un început sau un sfârșit?	11
De unde consecvență, dacă la toate răspântiile carierei se ivea matematic un nod îndrăcit?	17
Sunt mulțumit că dracul n-a reușit să mă înșface pentru el	23
Risipitorismul la scriitorul român	33
La ce bun să mint ori să cosmetizez parșiv realitatea „crudă“?	41
Suntem prea bătrâni pentru nopțile albe	44
De ce mă trezești din somn?	48
Dacă ne uităm bine jur-împrejurul planetei, pretutindeni este <i>prea târziu</i>	59
Și viața literară a murit!	69
Suntem literalmente devorați de bulimia confesivă	81
Am avut trei salturi nebunești în cariera de cititor	86
Leacuri pentru pesimism	97
Multă vreme m-am acuzat singur de conspirativă paranoică	101
Sufletește, am rămas un licean	108
Mă văd ca un hoț de flori adus în fața juraților	111
Generația '80 a fost una hărțuită și hărtănită în chip aparte	115
Damblaua turismului cultural, ca o iubire de bătrânețe	124

Cu toții trăiam săptămâni de-a rândul pentru o seară de petrecere	135
Dacă aş fi supus fie și celei mai infime coerciții, mi s-ar dărâma toată șandramaua	141
Să dai foc satului ca să scapi de un singur om	153
Esențială rămâne, oricum am răsuci lucrurile, creativitatea	163
E prea mult urât în viața, pe străzile și-n cărțile noastre, ca să nu faci din armonie însuși rostul făpturii și rostirii tale	168
Două vorbe uriașe	176
Dintotdeauna m-au scos din minți reduționismele și terorismul doctrinar	188
Nu știu cum se vede de la voi peisajul actual, dar ferestrele mele sunt total aburite	193
Mă înfior de groază închipuindu-mi câte impardonabile obrăznicii mi-o mai hărăzi destinul . . .	198
Războiul românilor cu valorile proprii se pare că este etern	204
Am înțeles că tot acest amar de vreme nu am fost departe, ci aproape de Înger	211
De când mă știu, am fost acuzat că sunt gură spartă, secretofob, mănușă întoarsă și altele asemenea	225
Cu toții suntem supuși legii scrânciobului	233
Cum trebuie să arate un șef de stat?	258
Trebuie lucrat împotriva dezinteresului de sine	261
Cufărul pentru paradis	267
Fiți sănătoși și veseli	271
<i>Postfață</i>	
Abia la postfață m-a cuprins nesașiul evocativ	275
<i>Addenda</i>	283